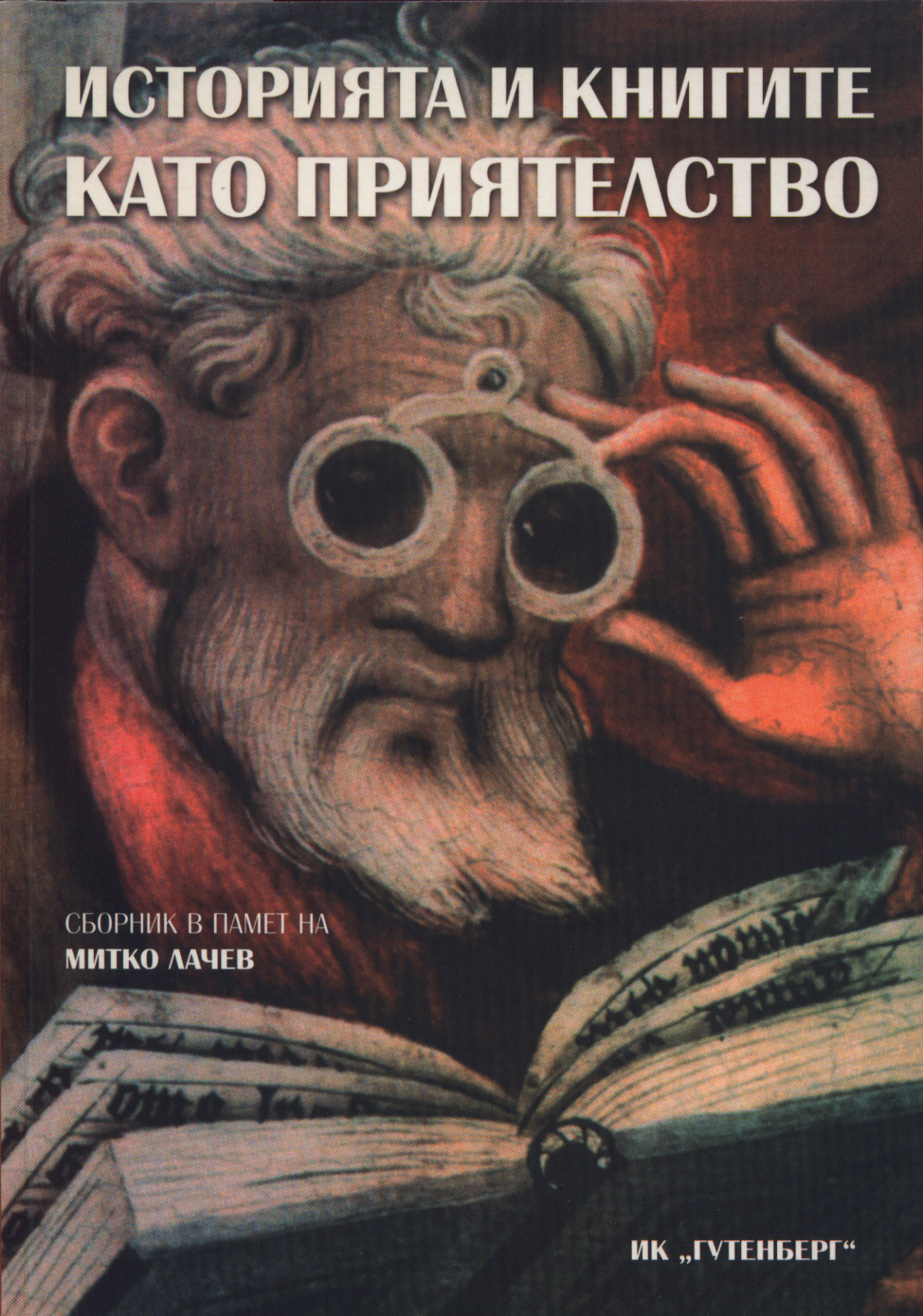

ИСТОРИЯТА И КНИГИТЕ КАТО ПРИЯТЕЛСТВО

СБОРНИК В ПАМЕТ НА
МИТКО ЛАЧЕВ

ИК „ГУТЕНБЕРГ“

СЪДЪРЖАНИЕ

- Марчела Маринова, Нина Христова.* Митко Лачев (1957–2002 г.) / **11**
Библиография на Митко Лачев / **13**
Никола Л. Робев. Спомен за Митко / **20**
Николай Марков. Късноантични амулети, предпазващи от уроки, от няколко частни сбирки / **40**
Ставри Топалов. Едностранни монети-стрели с допълнително изображение на плоската страна риба в поглед от страни / **49**
Димитър Стоименов. Моливдовул на неизвестен стратег на Филипопол / **54**
Елисавета Мусакова. Черепишкото евангелие / **56**
Данчо Господинов. Категорията „жанр“ в средновековните литератури от православнославянската културна общност (теоретични проблеми) / **69**
Slobodan Srećković. A 16th Century Hoard with a Very Rare Süleyman I Akche / **81**
Васил Дамянов. Нови типове акчета, сечени в Охрид по времето на султан Селим II / **86**
Айше Каяпър. Тюрки в Търново и Видин (от края на XII до XVI в.) / **88**
Владимир Пауновски. Науката в България за езика ладино. (Кратък обзор върху историята, традициите и съвременното състояние. Речникът на И. Москона) / **104**
Стефка Първева. Сливен през XVI век / **125**
Красимира Мутафова. Павликийански селища в османски документи от XVI в.: антропонимия и идентичност / **147**
Снежана Ракова. Неизвестни факти от живота на Бенедето Рамберти (1507–1553) / **174**
Светлана Иванова. Али паша – щрихи от живота на един дунавски капудан в края на XVII век / **180**
Надя Манолова. От кога и от къде? – Датировка и локализация на една приписка за чумата / **200**
Румен Ковачев. Населението на с. Градец (Гърци), Видинска област според джизие регистър от 1722 г. / **206**
Неделко Радосавлевич. Митрополит Серафим Дабробосненски (допълнения към биографията му) / **218**
Зорка Иванова. За изданията на Ибрахим Мютеферрика и Видинската вакъфска библиотека / **229**

Орлин Събев. Мюсюлманското богословско училище (медресе) и библиотеката при Томбул джамия в Шумен: учебна програма и литература (1744 г.) / **249**

Любомир Георгиев. Българските католици в Трансилвания и Банат – опит за историографски преглед / **273**

Бояна Минчева. Едно московско издание на учителното евангелие на Иван Фьодоров – ценно известие за Паисиевия брат Лаврентий / **289**

Митко Лачев, *Росица Кирилова и Марлена Димова.* Още един поглед към Софрониевия „Неделник“ / **296**

Светлана Дончева. Принос към историята на видинските еснафи. Терзийският еснаф през деветнадесети век / **306**

Недка Капралова. Спомоществователството и нормата през Възраждането / **313**

Надя Данова. Видин и Видински санджак в географията на Георгиос Манос / **334**

Ирина Добрева. Факти и сюжети от животописа „Раковски“ / **342**

Zvi Keren. The Actions and Contribution of Midhat Pasa to the City Ruscuk as the First Vali of the Tuna Vilayet-i / **353**

Маргарита Добрева. Реформите в учебната програма на мюсюлманските начални училища (мектеби) от 50-те–70-те години на XIX век според извори за Северна България / **379**

Светла Янева. Към практическото функциониране на системата за откупуване на данъци в края на 60-те и началото на 70-те години на XIX век – „търгуването“ на десятъка на каза Кюстендил / **411**

Ваня Рачева. За мемоарното наследство на д-р Иван Селимински / **424**

Благовеста Иванова. Литографии от Възраждането в Народна библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ / **438**

Ружа Симеонова. Из богатството на снимковата сбирка на Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ / **462**

Никос Мердзимекис, Димитрис Стаматопулос. Принос към описа на гръцките книги в България от Маньо Стоянов / **471**

Марлена Димова, Христо Темелски. Документалното наследство на Софийския свещеник Андон Панайотов / **505**

Румяна Радкова. Неизвестни писма на Тодор Бурмов от 1878–1879 г. / **517**

Кети Мирчева. Мелетий Софийски – първи екзархийски митрополит в София / **541**

*Милкана Бошнакова. Документи за Неврокопските и
Кюстендилските събития от есента на 1922 г. / 583*

Вера Бонева. Арнаузовият Каравелов / 602

*Катерина Крушева. Гео Милев и лайпцигската германистика. Още
за Лайпциг и българите / 618*

Кирил Ставрев. Как бе разкрит псевдонима „Брат“? / 631

*Кирил Ставрев. Първа публикация на Вазов превод. Франсоа Копе
„Простила“ / 634*

Борис Николов. Тодор Шишманов / 638

Цви Керен. In memoria / 640

Послеслов / 642

Summaries / 645

ЗА МЕМОАРНОТО НАСЛЕДСТВО НА Д-Р ИВАН СЕЛИМИНСКИ

Ваня Рачева

Днес оцелялото архивно наследство на Иван Селимински, една значителна част от което съдържа сведения за интересите му към науката история, се съхранява основно в Български исторически архив при Народната библиотека в София (БИА, НБКМ, ф. 28).¹ Негови материали са запазени и в Отдела за ръкописи на Националната библиотека в Атина. Благодарение на изследователската работа на Р. Димчева в този архив и със съдействието на К. Калайджиева, от 1977 година БИА разполага с пълен микрофилм на тези архивни еденици (кол. 80, а. е. 25).² В румънските архиви и библиотеки според К. Велики има повече от 150 документа за професионалните изяви на д-р Иван Селимински³, а вероятно и за обществено-политическата му дейност. Почти сигурно е, че архивни материали за него и от него се съхраняват и в руските архиви. Но по този въпрос не е работено специално и не е правено проучване. Съществуват основателни съмнения, че при все това не е запазен целият архив на Селимински, включително кореспонденцията му.⁴ Добре изве-

¹ Обзор на архивните фондове, колекции и еденични постъпления, съхранявани в Български исторически архив. С., 1966, кн. 2, 7–16.

² Димчева, Р. Из историята на Просвещението в България и Гърция през XVIII и XIX в. С., 1985, 7, 37–46.

³ Велики, К. Някои уточнения относно биографията на д-р Иван Селимински. – Във: В чест на акад. Д. Косев. С., 1974, 397–410.

⁴ Историята на оцелия архив на д-р Селимински подлежи на специално проучване. Светлина върху въпроса хвърля направения от К. Попович през 1872 г. опис на библиотеката и на други материали, част от които са предени на Сливенската община, а други остават на съхранение в избите на братя Хр. и Евл. Георгиеви в Букурещ. Подлежат на проучване странстванията на оцелелите документи след Освобождението до предаването им в Народната библиотека. Повече вж: Кисимов, П. Ръкописите на д-р Иван Селимински. – В: Исторически работи. Моите спомени. Ч. IV, С., 1903, 66–76; Пенаков, И., Дуйчев, И. Относно библиотеката на д-р Иван Селимински. Известия на НБВК и Библиотека при СДУ за 1960–1961, С., 1963, Т. 2 (8), 565–591. Показателно е напр. състоянието на някои от запазените днес негови писма. В БИА при НБКМ във ф. 28 се пазят чернови на писма от И. Селимински до различни лица, а почти липсват евентуалните отговори. Именно те са издавани неколкратно, но това създава превратна представа за запазената негова кореспонденция. Някои особености впечатляват още П. Чилев, който обработва и описва документите през 1902 г. Той забелязва, че

стно е също, че болшинството познати ни днес документи на Селимински са писани на гръцки език, една част са на книжовен румънски и изключително малко от тях са на недобър български.

Към днешна дата е превеждана и издавана немалка част от съхраненото архивно наследство на сливенския възрожденец. Началото се поставя през 1901 година, когато в Министерство на народната просвета постъпват суми и документи по завещанието на Иван Селимински. С писмо от 11/XII-1902 Министерството възлага на Перикли Чилев да прегледа получените ръкописи и кореспонденция, и да се произнесе по съдържанието им. С оглед подбора на материалите за предстоящото отпечатване, той прави специален доклад, в който оценява част от документите като „*исторически материал, който може да осветли някои тъмни страни*“ от новата българска история, но препоръчва архива да се публикува не цялостно, а само в отделни фрагменти. Така в разрез с изричната воля на дарителя, но в изпълнение на точка девета от Завещанието на д-р Селимински от есента на 1866 година⁵, започва публикува-

черновите на много писма са преписвани на гръцки език в отделни тетрадки без спазване на хронологическа последователност. Между документите е запазено и копие от заявление на д-р Селимински до руския консул в Браила. Пред него в началото на януари 1867 г. той заявява, че личната му библиотека претърпяла голяма загуба като била отчасти разграбена. Вж: Библиотека Д-р Иван Селимински. Кн. I. Исторически спомен. С., 1904, с. 6, бел. 1. Кн. 3. Исторически спомен. С., 1905, с. V.

⁵ Съгласно т. 9 от Завещанието на „доктор хаджи Йордан – Иван Селимински“, съставено на 15.09.1866 г. в присъствието на Хр. Георгиев и д-р Г. Атанасович и заверено от руския консул в Букурещ Потапенко, ръкописите на дарителя „относно българската история и всички други“ трябва да се преведат, отпечатат и разпространят безплатно на всички училища в България. Останалите екземпляри могат да се продадат и сумите ще се вложат към основния капитал на завещанието. *Кисимов, П.* Д-р Иван Селимински и неговото завещание. – В: Исторически работи... Ч. IV, 59–65; Библиотека Д-р Иван Селимински. Кн. XIV Писма и Завещание. С., 1931, 91–93. *Кристанов, Ц., Маслев, С., Пенаков, И.* Д-р Иван Селимински като учител, лекар и общественик. С., 1962, 95–96, 147. Може да се уточни, че още от 1864 г. И. Селимински обмисля как по-точно да формулира това свое желание. Той е притежавал печатни екземпляри от завещанията на В. Априлов, М. Кефалов, дядо Силвестър и Петър Берон. Вероятно по техен образец издава през 1865 година в печатницата на Централното Болградско училище на български и румънски в „спретната брошура“ вариант на завещанието си, датиран от 1 януари 1864 г. Именно това завещание, а не заверения в руското консулство текст от 1867 г., ще се тиражира през 1869 година, след неговата смърт, във възрожденската преса. Вж: *Стоянов, М.* Българска възрожденска книжнина. Аналитичен репертоар на българските книги и периодични издания 1806–1878 г. С., 1957, Т. 1, 317; Библиотека Д-р Иван Селимински. Кн. I..., 3; *Велев, С.* Златна книга на дарителите за народна просвета. Пловдив, 1907, кн. 1, 66–74; *Йорданов, В.* Дарители по народната просвета. Биографични бележки. С., 1911, кн. 1, 44–56; *Пенаков, И., Дуйчев, И.* Цит. съч..., 572.

нето на избрани материали от получения архив в поредицата „Библиотека д-р Иван Селимински“. През 1904 г. излиза първа книжка, а през 1931 година – последната. Така в продължение на почти две десетилетия, с прекъсване в периода 1908–1927 година, Перикли Чилев и Елисавета Пажева превеждат и издават 14 книжки с подбрана кореспонденция и най-важните му философско-исторически съчинения.⁶

Голяма заслуга за уточняване, прецизиране и поправяне на вече отпечатаните преводи на писма и съчинения на Ив. Селимински, както и за въвеждане в научен оборот на нови документи, имат Цв. Кристанов и особено Ст. Маслев и Ив. Пенаков.⁷ Нови документи, главно по отношение лекарската му практика, въвежда в обръщение през 1974 година и румънският историк К. Велики⁸. През 1988 г. друг румънски историк Н. Чакир публикува анотация на запазени неиздадени документи относно съдебно дело, водено през 1868–1869 г. от Добродетелната дружина срещу Константин Попович от Браила по изпълнение на завещанието на Селимински. Те са съхранени в Държавен архив – Галац, във фонда на Апелативния съд от Фокшан, дело № 23.⁹ Широко цитирани от специалисти от различни области са и последните издания на подбрани негови съчинения, направени с усилията на М. Бъчваров, Н. Кочев, Р. Димчева и Д. Гонис.¹⁰

Но поради различните и непълни издания, в по-ранните от които са допуснати съществени пропуски, неточности, фактологични и стилови

⁶ Библиотека Д-р Иван Селимински. Кн. 1–14, С., 1904–1931. Съставителство и превод П. Чилев (за кн. 1–6) и Е. Пажева (за кн. 7–14).

⁷ Маслев, С. Поправки и допълнения към превода на „Исторически спомен“ на д-р Иван Селимински. Известия на Архивния институт. Кн. 2, С., 1959, 203–238; Кристанов, Ц., Маслев, С., Пенаков, И. Цит. съч.; Пенаков, И. Към въпроса за отношенията между д-р Иван Селимински и д-р Никола Пиколо. Известия на НБКМ, 1965, Т. 5 (11), 75–80; Маслев, Ст. Един български учител волтерианец във Влахия – д-р Иван Селимински. – Във: В памет на акад. М. Димитров. Изследвания върху българското Възраждане. С., 1974, 261–268.

⁸ Велики, К. Цит. съч., 397–410.

⁹ Чакир, Н. Неиздаден документ за Иван Селимински. – Векове, 1988, кн. 1, 66–67.

¹⁰ Д-р Иван Селимински. Избрани съчинения. Сверил с гръцкия оригинал, подготвил за печат Н. Кочев. С., 1979; Д-р Иван Селимински. Съчинения. Подбор и редакция Р. Димчева, Н. Кочев. С., 1989. С оглед на конкретната тема е интересно да се посочи наблюдението на В. Бонева, че „всички публикации на негови съчинения от последните десетилетия са дело на специалисти и институции, свързани с историята на философската мисъл в България“, а не на историци. Бих добавила, че това несъмнено се отразява както при подбора на включените материали, а така и при изготвянето на справочния апарат към изданията. Вж: Бонева, В. Животът и делото на д-р Иван Селимински в българската историческа книжнина. – ИПр, 1991, № 12, с. 81.

грешки, и днес пълноценното и прецизно използване на архивното наследство на Селимински от по-широк кръг изследователи, невладеещи гръцки и румънски, е затруднено. Тази работа ще бъде значително улеснена само след изготвянето на подробен и хронологически прецизен документален летопис за живота и творчеството на д-р Иван Селимински. Такова трудно за съставяне издание би уточнило някои неясноти около биографията и несъмнено би облекчило работата с архива и с безбройните поправки, препратки и допълнения към различните издания.

С настоящия материал¹¹ насочвам вниманието на читателите към една важна за историците и неизследвана страна от дейността на възрожденеца Иван Селимински. А именно към неговите дългогодишни и целенасочени интереси и занимания със съвременната му българска история. И по-точно, акцентирам върху опитите му да осмисли и опише личните си свидетелства за редица подбрани събития и дейци от Възраждането. Така една значителна част от литературното наследство на Селимински придобива мемоарен характер.

Тези негови занимания обхващат практически целия му съзнателен живот, но условно могат да бъдат разделени на три периода.

Първият период съвпада с втората половина на 30-те години на XIX век, когато Иван Селимински живее във Влахия и е ангажиран с проблемите на българските изселници, главно на съгражданите си сливенци. По това време той работи като частен учител и землемер, занимава се и с адвокатска дейност около перипетиите на сливенци по устройването им като колонисти на чужда територия. Сам свидетелства за активното си участие в някои обществено-политически изяви на българската емиграция в Дунавските княжества. Контактна е с обществения елит на българите в Букурещ, както и с руския консул там. По това време става и английски поданик.

В този период са написани най-ранните запазени негови оригинални мемоарни работи за периода 1825–1833 година. Те носят характер по-скоро на лаконични записки, отколкото на по-късните му обширни историко-философски изложения. Личи необработен литературен стил, изпъстрени са с цитати и аналогии с гръцки литературни и философски

¹¹ Съобщение върху този материал под заглавие „Свидетелят-мемоарист Иван Селимински“ бе представено на 20 октомври 2005 година в град Сливен на „Научни четения по повод 205 години от рождението на д-р Иван Селимински“. Изказвам благодарността си към колегите от Исторически музей – Сливен за оказаното гостоприемство и предоставената ми възможност да участвам в конференцията.

образи. Историческата наука датира тези мемоарни текстове към 1833–1834 година.¹²

От това време е документиран и интересът на Селимински към съчинения на френския историк и политик абат Габриел Боно дьо Мабли (1709–1785). Както подробно изяснява Р. Димчева, този просвещенец се оказва един от предпочитаните от И. Селимински френски автори. В Български исторически архив (кол. 80, а. е. 25) сред микрофилмите на документи на Селимински, чиито оригинали се пазят в Националната библиотека в Атина, се намират два превода от френски на гръцки език. Те са завършени от сливения възрожденец на 16 февруари 1839 г. и на 17 март 1839 г. и са озаглавени съответно *„За това как трябва да се изучава историята“* (282 с.) и *„Как трябва да се пише история“* (146 с.)¹³ За значението, което Селимински е отдавал на тези текстове, говори фактът, че той ги взема със себе си, когато заминава да учи медицина в Атина. А през 1846 г. полага неуспешни усилия да ги намери и прибере.¹⁴

За разглеждания тук въпрос е важно да се отбележи, че в преведения от д-р Иван Селимински трактат *„Как трябва да се пише история“* се разглеждат редица методологически въпроси за науката история, дават се ценни указания и практически наставления. Абат дьо Мабли изисква от историка *„предварителна подготовка, обширна документация и философско осмисляне“*. За него историята е непрекъсната верига от причинно свързани събития и грижливото ѝ изследване дава възможност да се предрича бъдещето. Френският просвещенец съветва да се различават универсалните истини от истините с частен характер, но смята, че личният фактор в историята не трябва да се подценява. *„Мабли търси в историята не само чистото познание, но и насоки за волята и делата на потомците“* – схващане, което според Р. Димчева, силно

¹² Димчева, Р. Цит. съч., 37–46; Д-р Иван Селимински. Съчинения..., с. 113–115, 421, бел. 1.

¹³ До 1985 г. се смяташе, че Селимински превежда през 1839 г. в Петрошани само един труд на абат дьо Мабли и поради това често се цитираше с грешни заглавия. Причината за объркването, историята на преводите и информация за оригиналните съчинения, завършени съответно през 1782 и през 1778 г. виж у: Димчева, Р. Цит. съч., 38–39, 42, 57–58, 113–117, 159, б. 34.

¹⁴ Пак там, с. 37. Описът на оцелелите книги от библиотеката на Иван Селимински дава още интересна информация за неговите трайни интереси към историческото четиво. А в архива му могат да се видят *„Родословно дърво на фамилията Бонапарт“* и *„Завещанието на Петър Велики“*. Вж: БИА-НБКМ, ф. 28, а. е. 26, л. 3–4; Пенаков, И., Дуйчев, И. Цит. съч., с. 569, 580–591.

импонира на Селимински. Авторката обобщава, че именно „разглеждането на историята като експериментална политика“ сближава най-силно сливения възрожденец и абат дьо Мабли. С основание тя твърди, че преводът на двата труда на французина са част от научната подготовка, извършена от Селимински във връзка с бъдещите му занимания с история изобщо. Споделям и допускането ѝ, че по-късно лекарят Селимински ще вземе предвид уроците на абат дьо Мабли при съставянето на своите мемоари. Но едно детайлно изследване на историческото наследство на свидетеля-мемоарист ще покаже дали е прецизна констатацията, че той остава „само талантлив дилетант в тази област“.¹⁵

Вторият условен период от мемоарното творчество на Ив. Селимински обхваща първата половина на 40-те години на XIX век, когато той учи медицина в Атина и Италия, посещава за кратко Париж, контактува лично, с посредници или чрез кореспонденция с обществено ангажирани българи в Цариград, Смирна и Одеса. Особено показателен и плодотворен за интересувашата ме тема се явява престоят му в Атина от 1841–1844 година. По това време поради познанията, контактите и житейския опит, които има, Селимински се опитва да заеме лидерска позиция сред младите българи, които учат или живеят там. Той живо се интересува от политическия живот в столицата Атина, наблюдава институционализирането на управлението в младата гръцка държава и намесата на Великите сили. Активно се занимава с преводи на философски съчинения и политически трактати. През първата половина на 40-те години Ив. Селимински несъмнено е повлиян от просвещенската философия и създава поредица студии в този дух, прецизно изброени от него в едно писмо до Г. Золотович от 24 ноември 1843 година.¹⁶

Но още през този втори период можем да затвърдим впечатлението си за съзнателния му интерес към заобикалящата го действителност и за целенасочените му действия за събиране на различни документи. А също и на такива, свързани с негово участие в определени събития от българската история. Тези действия ще продължат и по-нататък.¹⁷ Така нап-

¹⁵ Пак там, с. 116.

¹⁶ Библиотека Д-р Иван Селимински. Кн. 3, 35–40; Кн. 14, 21–35; Д-р Иван Селимински. Избрани съчинения..., 372–386; Димчева, Р. Цит. съч., с. 45.

¹⁷ Интересни сведения в тази насока дава самият Селимински в своето Служебно досие от 1865 г., публикувано от Константин Велики. В този документ в графата „Качества, старание“ лекарят изброява шест „свидетелства“. Сред тях са и следните: „...1849 г. – турско свидетелство от генерала на турските окупационни войски от онова време за медицинската служба в султанските служби. Един орден от руското

пример на 31 май 1844 година. Ив. Селимински успява да получи възпоменателен сребърен медал и грамота, издадени от гръцкото Министерство на войната. Удостоверението на негово име е подписано от Петрос Мавромихалис, Яни Коста и българина Хаджи Христо за това, че е взел участие като офицер в много сражения по време на Гръцкото въстание „*срещу неприятелите на вярата и отечеството*“ и че е изпълнил своя дълг „*с голямо усърдие, храброст, вяност и послушание*“. Днес възпоменателните документи, свързващи Селимински с Гръцкото въстание от 1821 г., не са запазени, макар да фигурират в направения от Константин Попович през 1872 г. опис на неговите книги и др. архивни материали. През 1902 година с архивите му в София работи и П. Кисимов и отпечатва или интерпретира извадки от различни документи. Както допуска Ст. Маслев, вероятно последен ги е видял П. Чилев, когато е преглеждал пристигналите в Министерство на просвещението сандъци с архивни материали.¹⁸

Получаването на това свидетелство съвпада по време с дейността на специално създадена българско-гръцка комисия за регулиране социално-икономическото положение на ветераните от Гръцката революция за независимост и с изборите за Парламент, в които българите също се готвят да участват. В доклада на комисията по проверка на законността на изборите, коментиран в гръцкия Парламент в края на 1843 г., се казва, че тя не е приела представителите на „*трако-славяните*“ с формалния предлог, че не са се ползвали в миналото с такива привилегии. Но въпреки това, комисията позволила на Хаджи Христо да бъде представител в Народното събрание на заселилите се в Гърция българи и сърби. Доказано е, че Селимински има пряко отношение към тези събития, а несъмнено и достатъчно познатства и контакти.¹⁹

правителство. Два ордена от гръцкото правителство за военна служба...“ Велики, К. Цит. съч., 409; Кристанов, Цв., Маслев, Ст., Пенаков, Ив. Цит. съч., 221; Вж и: БИА-НБКМ, ф. 28, а. е. 1, л. 23.

¹⁸ Кисимов, П. Исторически работи. Моите спомени. Ч. 4, С., 1903, 59–100; Пенаков, И., Дуйчев, И. Цит. съч., 590–591; Маслев, С. Д-р Иван Селимински и Гръцкото въстание от 1821 година. – Известия на Държавната библиотека „В. Коларов“ за 1957–1958 г. С., 1959, 334–342.

¹⁹ Подробно за тези събития у: Арnaudов, М. Селимински. Живот – дела – идеи. 1799–1867. С., 1938, 233–241; Данова, Н. Националният въпрос в гръцките политически програми през XIX в. С., 1980; Трайков, В. Тракобългарско дружество (организация на българите в Гърция през 40–60-те години на XIX в.). – В: Юбилеен сборник. В чест на акад. Димитър Косев. С., 1985, 152–167. Повече подробности за това как и защо Селимински е получил възпоменателните знаци за Гръцкото въстание виж в прецизна-

Днес историческата наука е прецизирала както отношението на Селимински към гръцкото освободително движение, така и личната му съдба след разорението на о. Кидония, където 1821 година го заварва ученик. За разглежданата тук тема е интересно да се посочи, че невярното твърдение за неговото участие като офицер в революцията от 1821 година, почерпано вероятно от безкритичен прочит на първите издатели на мемоарното наследство на Селимински, продължава да се среща в популярни и използвани справочници и енциклопедии по Българско възраждане и след 1959 година, когато Ст. Маслев аргументира своята теза.²⁰

Впечатлява и запазената кореспонденция на Селимински от първата половина на 40-те години на XIX век. Интересни за изясняване образа на свидетеля-мемоарист Иван Селимински са няколко негови писма до Васил Априлов и Николай Палаузов в Одеса (напр. от 17 септември 1840, 1 януари 1841 и 15 юли 1841 година) и до съученика му Георги Золотович в Цариград (напр. от 5 и 26 юли 1842, 24 ноември 1843 година). Днес кореспонденцията на д-р Селимински се съхранява в БИА при Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Преобладават чернови на писмата, които той е изпращал до различни адресати. Цитираните погоре и други са чисто преписани с почерка на Селимински в поредица тетрадки, нерядко няколко последователни документа с различни дати са с едно мастило. Към някои от тях са добавени интересни пояснителни бележки за лица и събития.²¹ Тези детайли ме навеждат на предположението, че по-късно той е подредил и пренаписал частично кореспонденцията си с някои видни възрожденци. Разбира се, такова допускане се нуждае от допълнителен текстологичен, графоложки и физико-химичен анализ, както и от засичане с друга документация. Особено полезно би било и евентуалното откриване на оригиналите на писмата на Ив. Селимински в архивите на посочените кореспонденти, напр. в този на Васил Априлов.

та статия на Маслев, С. Цит. съч., с. 328, 329, бел. 1; Кристанов, Ц., Маслев, С., Пенков, И. Цит. съч., с. 133, 152–155.

²⁰ Вж напр. Сютор, Е. Българската емигрантска интелигенция в Румъния през XIX век. С., 1982, 200; Българската възрожденска интелигенция. Енциклопедия. Съставители Н. Генчев, К. Даскалова. С., 1988, 586; Радев, Р. Иван Селимински. – В: Енциклопедия на българската възрожденска литература. Велико Търново, 1996, с. 663. Този факт констатира и В. Бонева като го смята за „показателен за инерцията в развитието на историографията за Възраждането. Той показва как бавно и трудно историческата книжнина се разделя с представи и схващания, които подсилват революционния ореол на един или друг обществен деец“. Цит. съч., 75.

²¹ БИА-НБКМ, ф. 28, а. е. 3, л. 1–390, няколко тетрадки.

По това време Иван Селимински често разсъждава въз основата на примери от действителността за политиката на Великите сили към балканските народи, за необходимостта от просвещаване на българите и за други актуални проблеми. Често споделя вижданията си с приятели и съмишленици, някои от които невинаги познава лично. Без да влизам в подробности и за други ценни сведения, съдържащи се в тези писма, ще отбележа, че и днес историческата наука продължава да се доверява на Селимински като първоизвор при описанието на различни събития и участието на отделни лица в тях и рядко поставя под съмнение неговите свидетелства. Не търси винаги обяснение и за крайно пристрастното му отношение към някои личности (напр. към Ан. Кипиловски, Ст. Богориди, М. Герман, Н. Пиколо, Ал. Екзарх, Г. Раковски...) ²²

Особено ценно с обширната мемоарна информация е дългото писмо на И. Селимински до В. Априлов и Н. Палаузов от 17 септември 1840 година. ²³ В него той изброява обществената си активност към тази дата: „... в Брашов като член на българското братство по време на гр. въстание 1823–1825 г., в родния ми град по време на турското и на руското владичество – 1825–1830 г., като учител и активен член на на родния старейшински съвет във Влашко – 1836–1840 г., като представител на преселниците съотечественици...“ В същия текст Селимински подробно излага своето виждане за създаването, плановите и дейността на филологическото дружество в Брашов от началото на 20-те години на XIX век. Изтъква заслугите на инициатора Васил Ненович и конфликта му с Анастас Кипиловски (когото и по-късно разпалено ще обвинява в пристрастност и дори в плагиатство). Но не споменава за дейността на Петър Берон по превода на т. н. Рибен буквар, който, както е известно, също е резултат от активността на това дружество. Подробно разказва и за действията на Васил Ненович и Атанас Ненович за институционализиране на длъжността „народен представител“ на българските преселници в Дунавските княжества през 1830 година. Уведомява също така двамата одески деятели за широко замислената, но нерализирана акция от 1831 година по създаване на българско автономно управление в Добруджа. А също и за пропадналата идея по създаване на общонародна каса за събиране на дарения с цел подпомагане на родолю-

²² Като изключение от тази практика могат да се посочат цитираните вече статии на Ст. Маслев от 1959 и на Ив. Пенаков от 1965 година.

²³ Библиотека Д-р Иван Селимински. Кн. 14..., 7–15; Д-р Иван Селимински. Съчинения..., 358–365.

биви акции. Както се вижда и от беглия преглед, този текст на Ив. Селимински далеч надхвърля дори тогавашните разбирания за епистоларен жанр.²⁴ Би било любопитно да се проучи какъв е подтикът за написването на писмото от 17 септември 1840 година, а съдържанието му да се подложи на детайлен текстологичен анализ.

Ценна мемоарна информация съдържат и писмата от началото на 40-те години до Г. Золотович. Така напр. в цитираното вече писмо от 24 ноември 1843 година Ив. Селимински подробно описва главната си роля в създавания по същото време в Атина „Трако-славянския комитет“, както той го нарича. Дружеството, както бе посочено, е замислено с цел българските преселници в Гърция (в мнозинството си участници в Гръцката революция) да участват в изборите за Национално събрание. В това писмо Ив. Селимински осъзнава болезнено една своя „заблуда“, която, както споделя с приятеля си, вече няма време да поправи. „А пък аз, който толкова години боравя с висшата наука и с различни философски теории, – пише той – стоя далеч със скръстени ръце и само плача над нещастieto на родината!“²⁵ Става дума за невладеенето на писмен книжовен български и невъзможността да превежда и пише на роден език. Много е вероятно, че още тогава у него се е оформяла идея как да преодолее тази пречка и да направи достойние на по-широк кръг бъдещи читатели своите философски, исторически и мемоарни свидетелства. Затова в края на житейския си път, когато работи върху своето завещание, той неслучайно, както беше посочено, предвижда да се преведат и отпечатаат съчиненията и кореспонденцията му.

Третият условен период в заниманията на д-р Ив. Селимински със съвременната му история и с описание на събития, в които лично участва, обхваща втората половина на 50-те години на XIX век. През лятото на 1854 година, в разгара на Кримската война, Селимински напуска временно Влахия заедно с оттеглящите се руски войски. Той придружава българските бежанци и доброволци в качеството си на лекар. През септември с. г. вече е в Кишинев, където е и Дипломатическата канцелария на главнокомандващия Горчаков и част от щаба на руската армия. Тук той се среща с приятеля си Хр. Мустаков и с Гр. Забалкански. Според запазен руски документ Ив. Селимински получава по 50 рубли месечно

²⁴ Селимински се интересува специално от науката за писане на писма и дори съставя подробно съчинение „Увод в епистолографията“. Д-р Иван Селимински. Съчинения..., 116–150.

²⁵ Д-р Иван Селимински. Избрани съчинения..., 384.

за периода от 1 юли 1855 до 1 май 1856 година.²⁶ Вероятно това е свързано с предходната му дейност по набиране на български доброволци за участие във войната на руска страна²⁷. За темата тук обаче е важно, че в Бесарабия, където престоява повече от две години, Селимински обхожда много от българските поселения. Там, в Кишинев, през 1855 година той написва своето най-завършено и обмислено историко-мемоарно съчинение под наслов „Исторически спомен“. Макар превеждан и издаван частично още в първите две десетилетия на XX век от П. Кисимов, П. Чилев и Е. Пажева, после подробно коментиран, допълнен и изправен по отношение на някои грешки и неточности в превода от Ст. Маслев, и накрая отпечатан в изданието с подобрени съчинения от 1979 година²⁸, и до днес този интересен текст се нуждае от самостоятелно академично издание. То би могло да проследи и историографския път за формиране на едни от най-упоритите в историческата ни наука свидетелства, свързани с мемоариста Селимински.

Важно е да се отбележи, че за интересите на д-р Иван Селимински в областта на историята и за желанието му да осмисли и опише своето участие в редица подобрени събития, са информирани някои от съвременниците му. Така например в едно писмо от 30 януари 1856 година споменатият вече Сава Радулов споделя с Найден Геров, че „Хаджи Йордан“ се готви да напише „история на българското преселение“.²⁹

²⁶ БИА-НБКМ, ф. 28, а. е. 8, л. 24–28; *Кристанов, Ц., Маслев, С., Пенаков, И.* Цит. съч., 218–223; Виж за същото и интересното писмо на Сава Радулов от Болград до Найден Геров. През 1855 година той му пише: „... Те и двамата (И. Селимински и Хр. Мустаков – б. а., В. Р.), макар и да е малко срамотно за насъ, други Българи, получават във мѣсяцъ по 50–60 руб. сер. от Правителство-то и прѣдтъ (да мя простите за слово) като магарета, то истое получава и некто Забалканскій...“ Из архива на Найден Геров. С., 1914, Т. 2, с. 221, д. 1986.

²⁷ Подробности за дейността на д-р Селимински в Дунавските княжества през 1853–1854 година вж: *Пеев, В.* Българските общества и създаването на доброволческия батальон във Влашко и Молдова по време на Кримската война (1853–1854). – История, 2005, кн. 5–6, 28–49.

²⁸ БИА-НБКМ, ф. 28, а. е. 21. Печатни варианти или извадки от текста вж: *Кисимов, П.* Ръкописите на д-р Иван Селимински..., 66–76; Библиотека Д-р Иван Селимински. Кн. 1–3. Исторически спомен; *Маслев, С.* Поправки и допълнения...; През 1979 г. съчинението отново е издадено под заглавие „Исторически спомен, писан в Кишинев през 1855 г. по време на войната на Русия срещу Франция, Англия и Турция в защита на православието“; *Д-р Иван Селимински. Избрани съчинения...*, 303–336.

²⁹ Из архива на Найден Геров..., с. 222, д. 1987; *Кристанов, Ц., Маслев, С., Пенаков, И.* Цит. съч., 223.

Допълнителни проучвания ще покажат дали става въпрос за цитирания „Исторически спомен“ или за друго съчинение.

Самият автор, който притежава завидно чувство за историчност, полага доста усилия през втората половина на 50-те и началото на 60-те години на XIX век да популяризира своите виждания по някои актуални за българското общество проблеми.³⁰ На 28 март 1858 година той предлага на Хр. Георгиев, а също и на Г. Атанасович, едно свое изложение по българския църковен въпрос, съдържащо ретроспекция на отношенията между българската и гръцка църкви. По-късно през 1862–1864 година този текст е доработван от автора и разпространен сред някои български общини. Твърди се, че е подаден под формата на мемоар до руското посолство в Цариград. А през 1860 година Ив. Селимински пише и кратък исторически преглед на етническите, културните и политически отношения между българи и гърци. По-късно свидетелство на Цани Гинчев д-р Селимински твърдял пред него през 1862 година, че е написал история на Гръцката завера и търсел подходящ човек да я преведе на български език. Тогава Селимински работи и върху „Кратко изложение на отношенията на българите със съседните християнски народи“, където отчетливо личи влиянието на задълбочаващите се национални противоречия между младите балкански нации. Тези процеси оставят трайни следи върху късните историко-мемоарни текстове на Селимински, този „съзнателен историограф на съвременните му събития“, по сполучливото определение на Ст. Маслев.³¹

Вече бяха посочени примери за някои от най-подробно описаните от Ив. Селимински събития, в които той е пряк свидетел и участник. Авторът обаче оставя впечатление за известен и вероятно обясним подбор на своите мемоарни свидетелства. Това несъмнено не ги омаловажава като

³⁰ Въпросите за моделирането на исторически митове през XIX век и за целенасоченото фокусиране около определени личности още приживе, са интересни от гледна точка изясняване на механизмите за тези обективни процеси. Смятам габровеца Васил Априлов за един от видните възрожденци, които активно работят за популяризиране на своите възгледи и заслуги. Вж: Рачева, В. За благотворителната дейност на българската емиграция от Букурещ през първата половина на XIX в. – В: Дарителство и взаимопомощ в българското общество (XVI–началото на XX в.). С., 2003, 153–192. Дали в това отношение Априлов е бил пример за д-р Селимински и за други българи, е въпрос на бъдещо проучване. За подобни процеси в Европа вж: Шарл, К. Интелектуалците в Европа през XIX в. Есе по сравнителна история. С., 2004.

³¹ Маслев, С. Д-р Иван Селимински и Гръцкото..., 327–329, 333; Библиотека Д-р Иван Селимински. Кн. 2. Исторически спомен. С., 1904, 12–95; Кн. 10. Българският църковен въпрос. С., 1929.

исторически извор, но налага по-критичен анализ при използването им. Например в неговите документи не намираме категорична информация, която да даде отговор на въпроса кога и защо сменя името си от Йордан на Иван и приема презимето, с което остава в историята. Биха могли да се посочат доста примери за използването едновременно и на двете имена както от него, така и от сънародниците му. По интересен начин той подписва и завещанието си през 1866 г. Селимински не пояснява достатъчно убедително и защо през 30-те години на XIX век той приема английско поданство, както и не коментира отношенията си с руските консули в Дунавските княжества...

Изследователят, който познава в детайли битието на този популярен сливенски възрожденец, не може да не забележи още, че в мемоарните му текстове липсва информация и за други, не по-маловажни събития, на които той е бил свидетел, а вероятно в някои и пряк участник. Така например Селимински бегло споменава за българите, живеещи или учещи в Париж в средата на 40-те години, а е известно, че по това време той посещава внезапно френската столица. Селимински само загатва за водена своя кореспонденция с някои от българите в Италия и във Франция, но днес тя не е запазена в оцелелия му архив в БИА. Авторът е пребивавал през 20-те години на XIX век повече от година в Австрия, посетил е Виена, Пеща, Сибиу, Брашов, но също не ни е оставил описание на тамошните български колонии. Познавал е и редица от видните българи в Цариград, но и за тях и дейността им особено в средата на 40-те години на века, е изключително пестелив в познатото ни днес негово архивно наследство.

Иван Селимински е създал чрез перото си наситени образи на отделни личности, влезли трайно в историографията ни. Такива са В. Ненович, В. Априлов, Ан. Кипиловски, Хр. Мустаков и редица др. Но специалистите, които се занимават с Българско възраждане биха искали също така да намерят повече информация в книжовното и архивното му наследство за някои личности, с които той доказано контактува през различни периоди от живота си. За краткост ще спомена само двама от тях, които са свързали частично дейността си и със Сливен.

Първият е известният богат сливенски търговец и заселник в Брашов, популярен със своята благотворителна и родолюбива дейност още от началото на 20-те години на XIX век Антон Иванов Камбуроглу. Спомоществовател на редица възрожденски книги, по-късно, в началото на 40-те години, когато Селимински учи медицина в Гърция и Италия, той става негов финансов благодетел. Макар познанството им да е доказано

още от престоя на Ив. Селимински в Брашов, най-активните контакти между двамата са през 30-те години и са свързани със злощастията, сполетели сливенските преселници в княжествата. За тях авторът пише на дълго и широко, но явно премълчава част от истината за намесата на А. Иванов в събитията. Както и за последвалите им контакти. Не е изяснен и поводът за последвалия в началото на 60-те години на XIX век съдебен спор, който наследниците на Антон Иванов водят срещу Селимински за неизплатен паричен дълг.³²

Вторият българин е по-малко известен на историческата наука и не-написаната му биография съдържа доста бели петна. Става дума за Васил хаджи Михайлов, с когото Селимински пресича своя път вероятно още по време на руско-турската война от 1828–1829 година, последвалото преселение в Бесарабия и Влахия, трудностите при установяването и урегулирането на статута на сливенските бежанци. Двата в качеството си на адвокати и обществени защитници са добре информирани за всички перипетии и съдебни спорове, които съгражданите им са принудени да водят години наред. По-късно Селимински явно продължава да следи, образно казано, дейността на В. х. Михайлов, защото в архивното му наследство се съдържат бегли и разпръснати податки за неговата дейност през 40–50 те години на XIX век.³³

Българската историческа наука не е оползотворила достатъчно и мемоарните свидетелства на д-р Иван Селимински, пръснати в различни негови документи за българското участие в революциите от 1848 година. А също и за политическото раздвижване сред емиграцията ни във връзка с т.н. Видинско въстание от 1850 година, както и за неговата роля и участие в създаването и дейността на Добродетелната дружина. Изброяването може да бъде продължено с още примери, но и малкото споменато тук показва, че ценният архив на свидетеля-мемоарист Иван Селимински все още крие редица тайни и неразкрити загадки.

³² БИА-НБКМ, ф. 28, а. е. 2, л. 55–81 Документи от 1861–1862 година по делото на Селимински с наследниците на А. Иванов; *Кристанов, Ц., Маслев, С., Пенаков, И.* Цит. съч., с. 96, 111, 116–117, 123, 144, 156–157; *Пенаков, И., Дуйчев, И.* Цит. съч., 590; *Табакон, С.* Опит за история на град Сливен. Т. 2. Общественополитически живот в Сливен и Сливенско. С., 2002, 67, 93–102, 153–157, 172, 384, 480, 585.

³³ *Кристанов, Ц., Маслев, С., Пенаков, И.* Цит. съч., с. 111, 114, 117; *Маслев, С.* Цит. съч., с. 326; *Същият.* Поправки и допълнения...